



GEMERTS DIALECT

door Wim Vos

VERVOLG GEMERTSE WOORDENLIJST VAN JAN VAN BERLO, 22 OKTOBER 1981.

In Gemerts Heem, Jrg.24, 1982, nr. 3, p.89-93 publiceerde ik het eerste deel van de woorden en uitdrukkingen ons verstrekt door Jan van Berlo. De woorden zijn, waar nodig, opnieuw gerangschikt, gespeld in de voor dit tijdschrift gebruikelijke spelling van het Gemerts, voorzien van hun betekenis en eventueel voorzien van commentaar, bv. als de Heer van Berlo niet helemaal zeker was van de betekenis of de Gemertse oorsprong of - gewoon - als ik commentaar interessant vond voor de lezers.

hêrtskîrsel: -z.nw.,o., zand en stof dat uit 'd'n hêrt' is opgeveegd.

heuske: -z.nw.,o., 1.huisje 2. w.c.(achter 't huis in 'd'n hōf' meestal).

hoetjesmaaker: z.nw.,v., (Ook 'hoetjesmaakster' ??)- aanzegster bij het overlijden van een kind. Zie hierover G.H., Jrg.23, 1981, nr.1, p.5 en 6.

hōf: -z.nw.,m., tuin, inz. moestuin. Voor of naast het huis kon een bloementuin liggen, de z.g. 'Bloemmenhōf'.

hont: -z.nw.,m., 1.hond. 2.Volgens J.v.Berlo: 'homo sordius' Hij heeft deze betekenis van iemand anders gehoord. Misschien 'homo sordidus'. Het zou dan een mens zijn die 'sordidus' is, volgens het Latijns-Nederlands Woordenboek van Drs. H.H. Mallinckrodt (Aula nr.24): 1.vuil,2.onrein, 3.haveloos, 4.verachtelijk, 5.laag, 6.gemeen,7.armzalig, 8.niet bij zijn stand passend, 9.onterend, 10.plat,11.sma-delijk, 12.gierig, 13.karig, 14. omgekocht.

Het lijkt me geen compliment als men toegevoegd krijgt: "Gaj, ge bëent 'nen hont !" Zoiets als ' 'ne vōllák'.

hōrtje: -z.nw.,o., 1. een poosje. Haj gong 'n hōrtje ewéch 2. een hortje, houten raam bespannen met vliegengaas (hōrtjeschaos).

hōzbangel: -z.nw.,m. kouseband.

- hōzze: -z.nw.,mv. (het enkelvoud schijnt niet voor te komen), kousen.
- hufter: -z.nw.,m., lompe, onbehouwen man. (lomp en ombehaawe).
- ingōje: -een geschil voorleggen aan de rechter. Ik chōj 't in. (Bv. bij ruzie over een erfscheiding).
- jeungske: -z.nw., o., jongetje.
- jön: -z.nw.,o., een ui. De uitspraak 'jaojn' hoort men ook.
- jönnesaws: -z.nw.,v., uiensaus. Andere (spot)naam: 'lewēēj-saws'.
- kaere: -vegen. Vgl. 'hērtskīrsel'. I.p.v. 'kaere' zegt men tegenwoordig ook 'vaege'.
- kārhēngst: z.nw.,m., een lomp iemand (mannelijk).
- kēēre: -b.nw., van klei gemaakt: 'ne kēēre knikker, dus chīn-ne glaozere knikker'.
- keevelaar: -z.nw.,m., een meikever, ook wel 'ne mūlder' genoemd (vgl. Van de Wijst, Gemertse Woordenlijst, G.H. 1975-1976, nr.61, p.43, mölder) vooral als de kleur van de rug van het insect aan die van meel deed denken (W.J.Vos).
- kitse: - 1.spuwen. 2. overgeven, kotsen.
- klam: -b.nw., min of meer vochtig. klam.
- kliejr: -z.nw.,m., een vervelend iemand (maanelijk).
- kliejre: -vervelen, pesten, zich gedragen als 'ne kliejr'.
- klīrazzie: -z.nw.,v., kleding.
- kloocht: -z.nw.,v., vlucht, troep. 'ng kloocht foogels' Ook gezegd van kindertal, een vrij groot aantal.
- klōt: -z.n.,m., een turf. In de Pfl kiejke ze nie op 'ne klōt: in het veen kijkt men niet op een turfje.
- klōtstaeke: - turfsteken.
- klungel: -z.nw.,m., onhandig persoon.
- klungele: -onhandig te werk gaan.
- knoersel: -z.nw.,v., 'ng knoersel, kraakbeen, witte kraakbeenachtige substantie in vlees. Vgl. knoepere, op iets hards kauwen.
- knoest: -z.nw.,m., 1.lomp iemand, 2.boomstronk (vgl. 'knook')
- knook: -z.nw.,m., boomstronk
- kōöt: -z.nw.,v.?,mv. kōdde, 1. varken, 2. pissebed.
N.B. In Van Dale, 8e dr. 1961, p.1525 leest men onder 'pissebed': 1. iemand die in bed watert (...) 2. kelderpot of zeug; (mv.) naam van een orde (Isopoda) der ringkreeften; inz. de gewone pissebed (oniscus asellus), eert. in de geneesk. als urinedrijvend middel gebruikt (vandaar de naam).
-Overigens zeggen sommigen: ' 'ng kēlder kōöt (kēlder kōdde)'
- kompriessie: -z.nw.,v., (Van de Wijst, p.35, 'kompriezie') een vergadering van een vereniging. Als die vergadering ergens anders plaatsvond dan in het clubhuis, noemde men

die 'baojtekompriessie'.

kraajge: -z.nw.,m. (ook wel 'ne kraajwaoge'), een kruiwagen.

krapsoajsie: -z.nw.,v., kromme hak (Van de Wijst, p.36), gereedschap om bermen, etc. vrij te maken van onkruid, gras, etc.

krëëj: z.nw., v., een kraai.

kroessel: -z.nw.,v., mv. kroessele, hoewel ik ooit kroezzele heb gehoord; kruisbes.

kwabbel: -z.nw.,m., bult ergens op het lichaam, kwab, knobbel. Haj hê 'ne kwabbel, 'n bietje wiebbelëëchtich, op z'ne reuch.

kwabbele: -vlug praten, kwebbelen.

kwalstere: -vloeistoffen of een oplossing bv. in een fles schudden om een betere oplossing te krijgen. De flê's kwalstere baj 't maoke van saojkersëp.

kwansaojs: -bijw., kwansuis, net doende alsof. Haj gong kwansaojs nò baojte. Schijnbaar, quasi.

laojsterëëchtich: -b.n.w., geheimzinnig stil, als voor een storm of onweer. 't Is laojsterëëchtich, dan wáz 't hêél stil, 'ne vúrboode, az-òf d'r iets zò kòmme. 't Is faovent tóch zò verdòmmes laojsterëëchtich. Vgl. Van de Wijst, p.40.

Het is interessant om dit woord te vergelijken met 'taazëëchtich' = donker (Opgave Marinus de Wit).

lôzzie: -z.nw.,v., horloge. Vg. 'n g(e)lôzzie.

mëëjzoentje: -z.nw.,o., madeliefje. Vgl. Van de Wijst, p.41: meizüntje. Zelf (W.J.Vos) zeg ik: 'majzoentje'.

mënteneere: -iets waarden, ergens zuinig op zijn. Vgl. 'gaajslôn'. Ook behandelen: Haj wôrde gowt gemënteneert.

mërling: -z.nw.,v., 'm mërling', een merel.

môzzeke: -'rûjre in iets', roeren in iets. (Maar vgl. Van de Wijst, p.43: mozzeke: rook veroorzaken). Ook: knoeien Haj lî-t 'r mâr in te môzzeke: te klungelen, hij maakt er niets van. Ge licht aalt in d'n hòf te môzzeke: werken zonder doel of resultaat.

mûlder: -z.nw.,m., 1. een molenaar, 2. mannelijke meikever volgens J.v.Berlo. Van de Wijst, p.43: mölder=meikever. Ikzelf dacht dat wij in onze jonge tijd 'ne kevelaor' 'ne mûlder' noemden als de kleur van de rug van het insect aan die van (rogge)meel deed denken. Je had nl. ook donkerder exemplaren meen ik me te herinneren. Gaarne opheldering van onze lezers!

nîgössie: -z.nw.,v., kleine handel, kostwinning, negotie.

nîweres: -bw., munt (bij het opgooien van een munt als het 'getal' naar boven is gekeerd).

- Overigens bestaat er aanzienlijk verwarring over de uitspraak: Van de Wijst, p.47, zegt 'oppers en nîrrewes', ikzelf 'nirrewers'. Voor zover ik weet ontstaan uit 'nederwaarts'.
- obbraeke: - opbreken, in de betekenis van 'oprispen'. 't Salow noch wêl 's obbraeke'. Daar zul je nog wel eens spijt van krijgen. Vgl. Van Dale, p.1386: 'dit zal hem (zuur) opbreken'.
- onnutterik: -z.nw.,m., 'n viezerik?? Ook 'nen onterik', iemand die er niet veel van terecht brengt, een nietsnut. Van de Wijst, p.46, heeft 'ðnnut' = vasthoudend. Helaas geeft hij geen zinsverband. Wie van de lezers kan ons enige opheldering verschaffen?
- onterik: -z.nw.,m., nietsnut, iemand die er niet veel van terecht brengt. Vgl. 'onnutterik'.
- ontweer: -z.nw.,o., hondeweer, slecht weer.
- opperes: -bw., kruis (bij het 'opgooien' van een munt, het hoofd van de vorst(in) naar boven gekeerd). Vgl. 'nîweres'. Van opwaarts.
- oppezaart: -bw. waarschijnlijk, vermoedelijk.
- papsák: -z.nw.,m., dikke, korte man. Vgl. alskwap, dikdowerke, tunneke.
- patternôster: -z.nw.,m., het onzevader, een gebed. Van de Wijst, p.50 geeft 'pottenoster' in twee betekenissen: rozenkrans en onzevader en weesgegroet ('ne pottenoster bidde).
- piekkem: -z.nw.,m., lange jongeman die alleen in de lengte is gegroeid maar niet in de breedte.
- pikhaak: -z.nw.,m., pikhaak (hulpmiddel bij het maaien met de 'zeecht', de zicht. Volgens Van Dale, p.1521 is 'pikhaak' vooral in Zuidnederland een landbouwterm voor een "omgebogen ijzeren tand aan een houten steel, die dient om korenhalmen bij het pikken te verzamelen en bijeen te houden".
- pintenaotker: -z.nw.,m., Volgens J.van Berlo: iemand die de puntjes op de i zet. Ikzelf ken het als een betiteling voor iemand die kieskeurig is, vooral bij het eten.
- plácht: -o.v.t. van pleege. Nederlands: placht, altijd. Vrûgger plácht 't anders te gôn.
- prösser: -z.nw.,m., een knoeier, iemand die bijv. het eten laat overkoken. Ge béént 'ne prösser.
- púlling: -z.nw.,m., een peluw, kussen dwars op het bed onder de hoofdkussens (Van de Wijst, p.50).
- putmik: -z.nw.,m., Van Dale, p.1603/4, gew. 'putgalg', paal met op de top een zwengel die aan het ene einde een puthaak en aan het andere een tegenwicht heeft.

putswängel: -z.nw.,m., putzwengel. Van Dale, p.1604: hefboom
 boven een put waaraan de puttemmer hangt.
 rajnaosel: -z.nw.,m., een schoenveter.
 reen: -z.nw., 'n gesprek, praat. We han 'r toevallich chis-
 tere nõch reen õvver=het kwam gisteren toevallig nog ter
 sprake. (Geen ruzie!).
 roontkõmme: -rondkomen. As che roont kaant kõmme, dè 's sat.
 Het is voldoende als men rond kan komen met zijn loon.
 rõtsooj: -z.nw.,v., troep, rotzooi.
 saeper: -z.nw., etter, pus die uit ontstoken ogen komt.
 Wordt dit woord soms anders uitgesproken? Gaarne inlich-
 tingen.
 sèntjestaeke: -ww., z.nw., spelletje met centen. Graag in-
 lichteningen over de spelregels!
 siepõdch: -z.nw.,o., ontstoken oog, waaruit etter komt.
 sikkeneur: -z.nw.,m., serieus persoon. N.B. Van Dale,p.1806:
 sikkeneurig= 1. al te nauwlettend, vitziek. 2. lusteloos
 en onvriendelijk, gemelijk: Als hem iets scheelt is hij
 altijd zo sikkeneurig.
 sjowre: -zwaaien ten afscheid, van kinderen, bijv. als opa/
 oma weggaat. (Vgl. Fr. 'bonjour').
 skadderon: -z.nw.,v., (klemtoon op de laatste lettergreep)
 een vies mens (vr.).
 skárs: -z.nw.,m., scheermes.
 skárs: -b.nw., schaars.
 skaw: -b.nw., schuw, schrikachtig, schichtig.
 skaw: -b.nw., ook z.nw.,v., gezegd van vrouwen: 1. enigszins
 anders dan normaal. 2. gewaa gd grappig. Dè 'z 'n skaw aen!
 Dè 'z 'n skaw= gewaagd, grappige vrouw, 'die d'r gaer 'ne
 slách dūr slû'. Ook: zegt waar het op staat, (maar vrij-
 postig is te sterk).
 skõttelslèt: -z.nw.,o., vaatdoek. Op het Gemertse Macropedius-
 college heet de corveeploeg 'skõttelslètters'. (Een nieuw
 woord dus).
 skower: -z.nw.,v., een onweersbui.
 skrophool: -z.nw.,o., gat in de buitenmuur waardoor schrobwa-
 ter buiten wordt geveegd. (Vgl. Van de Wijst, p.56).
 skup: -z.nw.,v., spade, schop.
 skúrke: -z.nw.,o., schuurtje.
 skútje: -z.nw.,o., scheutje, kleine hoeveelheid vloeistof.
 smírkánnis: -z.nw.,m., smeerlap, iemand die er altijd smerig
 uitziet.
 snaevel: -z.nw.,m., genever.
 spríkhõrre: -z.nw.,m., een grammofoon.

straat: -z.nw.,v., straat. N.B. 'De Straot', de lange lintbe-
 bouwing in Gemerts dorpskom, hoofdstraat. 'Woone in de
 straat', het tegenovergestelde van 'in de gront' of 'aach-
 teraf woone'.

streesele: - zacht praten. Graag nadere inlichtingen over dit
 woord. Misschien ook: 'strissele' ???

striemmel: -z.nw.,m., een valsaard, iemand die in hoge mate
 vals, onoprecht, geveinsd is. (Vgl. 'ne strikkel' = gemene
 kerel, Van de Wijst, p.60. Volgens mij kan 'strikkel' ook
 iemand zijn die graag (kwajongens)streken uithaalt.

sukkele: -tobben, sukkelen. Vgl. tōbbe, tōbbele, dubbe.

tééng: -z.nw.,v., tijding. Tééng krietje = bericht krijgen.

tōbbe: -tobben, sukkelen. Vgl. dubbe, tōbbele, sukkele.

tōbbele: -sukkelen met ziekte e.d. Vgl. dubbe, sukkele, tōbbe.

tōffele: -herrie maken bij uit- of afgesteld huwelijk (waar-
 bij o.a. op lampeglazen werd geblazen. Van Dale, p. 1998:
 gew. "ketelmuziek maken, in het bijzonder als een voorge-
 nomen huwelijk op het laatste ogenblik door de schuld van
 één der partijen afspringt".

toot(mêns): -z.nw.,m., 1. (man met) spits hoofd. 2. stomp of
 afgebroken tak van een boom (=toot). 3. naam van een van
 de twee uitsteeksels achter aan de hoogkar (=toot).

tōttele: -stamelen.

tunneke: -z.nw.,o., dikke, korte man volgens J.van Berlo. Vol-
 gens hem zou men dit niet vaak zeggen. Ikzelf dacht dat het
 woord voor vrouwen gebruikt werd. Gaarne inlichtingen.
 Vgl. alskwap, dikdowerke, papsák.

verastereere: -verzekeren (tegen brand e.d.)

verballemoont: -volt.dlw., b.nw., bedorven, helemaal verpest.
 Van de Wijst geeft: verballemoonde = vernielen, p.65. Vgl.
 'verkazzeroent'.

verkazzeroent: -volt.dlw., bijna opzettelijk vernield of ver-
 waarloosd. Ge hé-g 't tetaol verkazzeroent. Vgl. verballer-
 moont.

verslâkkere: -verwelken van bloemen, planten.

vréngjezer: -z.nw.,o., dwarszitter, 'nen dwèrsitter.

waaistere: -lucht in beweging brengen, waaieren. (In bed te-
 gen bedgenoot die met het beddegoed wappert en daardoor
 'tocht' veroorzaakt): Lich tōch nie te waaistere.

weegentreej: -z.nw., weegbree, ook: smalle weegbree, volgens
 Van Berlo.

N.B. Van Dale, p.2352: 1. plantengeslacht (plantago) uit
 de familie der weegbreeachtigen, waarvan verschillende
 soorten in Ned. voorkomen, als: smalle weegbree (P.Lanceo-

- lata), grote (P.major) en ruige weegbree (P.media). 2. Kleine weegbree, gew. ben. van het breukkruid (Herniara glabra).
- wétstrikkel: -z.nw.,m., gereedschap om 't saajsie' te slijpen, te 'wétte'. Langwerpige plankje met op de ene helft cement of iets dergelijks.
- wirgaa: -z.nw.,m., wedergade. Van Dale, p.2350: v(m). persoon of zaak die met een bestaande, gegeven persoon of zaak geheel overeenkomt (in zeker opzicht), gelijk (in waarde, uitmuntendheid). In Gemert vooral van zaken.
- zaajsie: -z.nw.,o., zeis (voor het maaien van gras).
- zaevere: -1.kwijlen uit de mond. 2. zeuren.
- zeecht: -z.nw., mannelijk volgens Van Berlo; Van Dale, p.2438 zicht, vrouwelijk. Lijkt op zeis, maar kleiner met handgreep loodrecht op snijvlak, bestuurd met één hand (zeis met twee handen) voor maaien van koren en plaggen, resp. bouwzicht en plakzicht (krapsaajsie ? in het Gemerts).
- zéej: - z.nw.,v., een melkzeef.
- zoch: - z.nw.,v., zeug, vrouwelijk varken.
- zoej: - z.nw.,v., open straatgoot of riool (ook en vooral in de tuin). Van de Wijst, p.71: afvalwatergootje.
- zoon: -z.nw.,v., de zon.
- zoon: -z.nw.,m., de zoon.
- zult: -z.nw.,m., hoofdkaas. In Den Haag wilden ze graag dat iedereen 'hoofdkaas' ging gebruiken. Een protest van de Stichting Brabants Heem heeft dit weten te voorkomen.
- zwalling: -z.nw.,v., zwaluw.

Dit was het dan. Heel hartelijk dank aan de Heer van Berlo voor zijn bereidwilligheid deze woorden ter beschikking van Gemerts Heem te stellen en ze nader toe te lichten op de band. We hopen dat zijn voorbeeld velen zal doen volgen.

